

Máté-Tóth András,
Nagy Gábor Dániel, Török Péter
A vallási hovatartozás
generációk közti változása
néhány kisebb egyház tagságánál

A vallási hovatartozás generációk közti stabilitása vagy változása a vallásszociológia egyik legizgalmasabb kérdése. A nemzetközi szakirodalomban az ilyen jellegű kutatások témájuk szerint három nagy csoportba sorolhatók. A egy-egy csoportba való tartozás azonban – természetesen – nem kizárólagos, azaz egy adott tanulmány nem csak az egyik vagy csak a másik kérdéskörrel foglalkozhat, amint azt rövid szemlénkben látni is fogjuk. Az első ilyen témakör a váltási tendenciák általános jellemzőivel, annak okai-
val, demográfiai mutatóival s azon belül is felekezeti sajátosságaival foglalkozik. Külön témakörbe kell helyezni a serdülők vallásosságával, illetve felekezeti váltásával foglalkozó tanulmányokat. Végezetül a harmadik nagy témakör a nemzetközi szakirodalomban minden kétséget kizáróan az úgynevezett agyimosás-elmélet. Ennek részletes tárgyalása azonban túl menne jelen tanulmányunk határain.¹

A megtérés, áttérés, illetve a vallásgyakorlás elhagyásának általános tendenciáival foglalkozott például Roozen (1980), aki megállapította, hogy amíg a múlt században az ötvenes évekig gyakorlatilag nem változott a vallásgyakorlást abbahagyók aránya, addig ez a hatvanas években már jelentősen megnőtt. Ugyanakkor arra is rámutatott, hogy ez a jelenség az egyének életében inkább csak időlegesnek tekinthető, mert a vallásuk gyakorlását abbahagyók nyolcvan százaléka újból visszatért egyházához, denominációjához. Davidson és Pyle (1995) viszont arra a következtetésre jutott, hogy a vallási hovatartozás váltása nagyobb mértékű a protestánsoknál, mint a zsidóknál és a római katolikusoknál. Eredményeik szerint a váltás oka elsősorban a házastárs eltérő vallása, s inkább a konzervatív protestáns denominációkba térnek át az emberek. Végezetül arra hívták még fel a fi-

¹ E kérdéskörrel kapcsolatban jó áttekintést találhatunk Anthony and Robbins (2004) tanulmányában.

gyelmet, hogy a vallási hovatartozás váltása nem játszik jelentős szerepet a felfelé elmozduló társadalmi mobilitásban.

A második világháborút követően a nyugati világban², 1990 után pedig a volt szocialista országokban is látványosan emelkedett az ún. új vallási mozgalmak³ száma. A volt NDK-ra vonatkoztatva Andreas Frincke (2002) ismerteti a más volt szocialista országokra is érvényesnek mondható feltételezést, miszerint a stabil ideológiai otthonot adó marxista–leninista rendszer összeomlása után az emberek majd az új vallási közösségekben találnak új, hasonló stabilitású otthonra. Ebből a feltételezésből fakadóan vélelmezték sokan, hogy ezekben az országokban a rendszerváltást követően szekta-boomra kell számítani. Kifejezetten pl. a Jehova Tanúi Egyházra vonatkoztatva írja a szerző, hogy több, a rendszerváltás előtt tiltott és üldözött közösség 1989/91 után szabadon működhetett, s mint érdekesség vonzást gyakorolhatott a valláspiacon (Zinser 1997) újdonságként tájékozódók számára. Ezek az elméletek és feltételezések azonban a volt NDK tartományaira nézve nem igazolódtak, amiből Frincke arra következtet, hogy ezek az új vallási közösségek valószínűleg inkább olyan társadalmakban sikeresek, ahol egyfajta vallási gondolkodás rudimentumaira építhetnek.

Egyfajta ellenreakcióként hamarosan létrejöttek az ún. szekta-ellenes mozgalmak⁴. Bár ez utóbbi mozgalmak szívesen hangoztatták, hogy az új vallási mozgalmak a főbb keresztény egyházaktól szedik áldozataikat, kutatók ezt nem támasztották alá írásaikban, vagy legalábbis nem tartották fontosnak e kérdés részletesebb kutatását. Barker (1999:21) meglehetősen diplomatikusan csak annyit mond a mozgalmak általános jellemzésében, hogy az új vallási mozgalmakra döntően jellemző az első generációs tagság, s a tagok a legkülönbözőbb vallásokból csatlakoztak.⁵ Ellentétben Davidson és Pyle már idézett megállapításával (1995), Charles Selengut (1988:95) több tanulmányra is hivatkozva azt állítja, hogy az új vallási mozgalmakban a zsidó származásúak a lakosságban képviselt arányaikhoz viszonyítva felül-

² Vö. Barker (1995:145) Frincke (2002:503) szerint az elmúlt 25 évben a nyugati világban taglétszámuk stabilizálódott.

³ Tisztában vagyunk vele, hogy egyes csoportok számára ez a kifejezés sértő (Goswami 1995), de amíg nem találunk megfelelőbb és mindenki által elfogadott kifejezést, már csak a szakirodalmi következetesség végett is ki kell tartanunk ennél a kifejezésnél.

⁴ Valószínűleg ez a legmegfelelőbb magyar fordítása az anti-cult movement-nek.

⁵ Massimo Introvigne (1995) pedig rámutat arra, hogy az utóbbi években a szektaellenes mozgalmak és a nagyobb egyházak közt egyenesen feszültté vált a kapcsolat.

reprezentáltak az olyan új vallási mozgalmakban, mint például a Krisna-tudatúak, az Egyesítő Egyház vagy a Szciantológia.

Amerikai protestánsok közt végzett vizsgálódásait összegezve McMahan (1996) úgy véli, hogy a váltók inkább a liberális beállítottságú protestáns gyülekezetekhez tértek át, de ettől azok létszáma nem lett igazán nagyobb. További eredményeit négy hipotézis tesztelésén keresztül mutatta be. Kutatásai alátámasztották azt az elképzelést, miszerint a fundamentalista és konzervatív vallási entitások a több energiát felemésztő vallásgyakorlási előírások által nagyobb elkötelezettséget s ennek következtében kisebb lemorzsolódási arányt mutatnak. Ehhez szorosan kapcsolódik, hisz ez ugyanannak az éremnek a másik oldala, hogy a vallási entitás liturgikus összejöveteleiben, gyakorlataiban stb. való gyakoribb részvétel pozitív korrelációban van a közösséghez tartozás választásával. Más szóval, minél többször vesz részt valaki egy vallási csoport összejövetelein, annál nagyobb lesz a valószínűsége, hogy előbb-utóbb s hosszabb távon az adott csoportot választja vallási felekezeteként. Azt a hipotézist viszont nem támasztották alá kutatási eredményei, hogy a vallási hovatartozás váltása aláássa a vallásgyakorlás intenzitását. Éppen ellenkezőleg, ha valaki áttért egy másik vallási entitáshoz, ott magasabb szintű elkötelezettséget fog mutatni. A negyedik hipotézist viszont nem sikerült egyértelműen sem cáfolni, sem bizonyítani. Ez azt állította volna, hogy egy egyén vallási hovatartozása 16 éves korban nagymértékben meghatározza későbbi vallási hovatartozását is.

A serdülőkori vallási hovatartozás feltételezett későbbi kihatása, valamint a fiatalok új vallási mozgalmaktól való feltétele mellett valószínűleg azért foglalkozik olyan sok tanulmány a tinédzserek vallásosságával, mert sokan úgy vélik, hogy az egyén fejlődésének ebben a korszakában különösen fogékony a vallásra. Schwartz (1974) az 1820 és 1845 közti bostoni megújulási mozgalmak történelmi elemzése alapján arra a következtetésre jutott, hogy a mozgalmak vezetői – C. G. Finney, E. N. Kirk, John Maffitt és Jacob Knapp – a serdülőkori beállítottságot különösen alkalmasnak vélték az igazi megtérésre. Ugyanakkor arra is rámutat, hogy mások viszont avval vádolták ezeket a vezetőket, hogy egyszerűen meglovagolták és kiszákmányolták a fiatalok – egyébként tiszavirág életű – érzelmi fellángolásait.

A serdülők közelmúltbéli, illetve jelenkori vallási váltásával foglalkozott például Filius (1992), aki kontrollcsoportos vizsgálati eredményei alapján rámutatott, hogy a serdülők és fiatalok különféle típusú megtérései mögött eltérő családkép húzódott meg. Sberkat és Wilson (1991) tanulmánya viszont azt vizsgálta, hogy a serdülők valláselhagyása, illetve a más valláshoz való áttérése milyen családi háttérrel van összefüggésben. Azt találták, hogy

amíg az érzelmi közelséget kialakító és fenntartó családok gyermekei serdülő-, illetve fiatalkorukban inkább abbahagyják vallásuk gyakorlását, addig a serdülőkorukban gyakran templomba járók inkább áttérnek valamely más felekezethez. Mangelója (2003) pedig – pontos korhatár megjelölése nélkül – arra mutat rá, hogy a váltás az életciklus korai szakaszában történik.

Wilson és Sandomirsky (1991) viszont a serdülőkorukban vallástalan fiatalok utánkövetéses vizsgálatával arra kereste a választ, hogy miért lett jelentős részük 28–31 éves korára vallásos. Az indokok egyéni tulajdonságok – iskolai végzettség és földrajzi mobilitás – és olyan életállapotbeli változások kombinációjából eredtek, mint például házasságkötés és szülővé válás. Hoge és munkatársai (1995) pedig olyan 33–42 év közötti fiatalok kérdeztek meg, akik serdülőkorukban persbiteriánus vallásúak voltak. A vallásváltók motivációi közt a vegyes házasság, a más városba vagy környékre való költözés, a Presbiteriánus Egyházzal való elégedetlenség, valamint személyes ráhatások szerepeltek.

A nemzetközi szakirodalom gazdagságával szemben csak néhány olyan magyar tanulmányt találunk, amely a vallási hovatartozás változását vizsgálja. Az okok egyik gyökere a vallás, illetve kutatásának tabuként kezelésében keresendő, amely nemcsak a szocialista éra sajátossága volt.⁶ A kisebb egyházak tagságánál nemcsak a generációk közötti hovatartozás vizsgálata, hanem a kisegyházi tagsággal kapcsolatos minden kutatás számos nehézségbe ütközik. Ezek közül az egyik, talán legnagyobb probléma az, hogy az országos szintű felmérésekbe nem kerül be annyi válaszadó a kisegyházak tagjaiból, amely alapján bármit is statisztikailag megalapozottan mondhatnánk.⁷ Ezek fényében különösen értékes az a két magyar tanulmány, amelyek legalább áttételesen mondanak valamit a vallási hovatartozás alakulásáról.

A KSH (1993) mintegy huszonkilencezer önkéntes válaszoló megkérdezésével vizsgálta a keresztelekori vallási hovatartozás, valamint a megkérdezéskor gyakorolt vallás megegyezését, illetve különbözőségét. Természetesen még evvel a módszerrel is főleg csak az ún. történelmi egyházak tagságának változását tudták vizsgálni, mely szerint leginkább a katolikusok s azon belül is a görög katolikusok azok, akik a legkitartóbbak a keresztségben kapott hitükhöz. Amíg a római katolikusnak kereszteltek 47,8 százalékka volt a megkérdezéskor, 1992-ben is római katolikus, a megfelelő arány a görög katolikusoknál 56,7 százalék, az evangélikusoknál 42,7 százalék, a re-

⁶ Gondoljunk csak a népszámlálást megelőző társadalmi vitára, hogy egyáltalán feltehetik-e a vallási hovatartozást kutató kérdést.

⁷ A többi nehézség ismertetéséhez lásd Török (2000).

formátusoknál pedig már csak 39,8 százalék. Bár ez a felmérés a kisebb egyházakkal külön-külön nem foglalkozik, annyit mégis megtudhatunk, hogy a már említett felekezeteken kívül *a más vallásúaknál a megmaradás a római katolikusok arányához hasonló: 47 százalék.* E vizsgálat érdekessége még az, hogy elemezték a gyermekkori vallási nevelés és a megkérdezéskori vallásgyakorlás alakulását. Az eredmény annyiban egyáltalán nem volt meglepő, hogy azok gyakorolták legrendszeresebben és az egyházon keresztül hitüket, akiket gyermekkorukban egyházi hitoktatásban részesítettek, vagy akiket szüleik tanították a hit alapjaira. Az azonban már figyelemreméltó és elgondolkodtató, hogy a hitoktatásban nem részesülők negyede (25,5 százalék) ugyan nem gyakorolta hitét, de hívőnek vallotta magát.

Ugyancsak áttételesen, de már a címben megfogalmazott témához jobban kapcsolódik Harcsa István (1994) elemzésének az a része, amely a megkérdezett házaspárok szüleinek és nagyszüleinek felekezeti összetételét vizsgálta. Az eredmények alapján két alapvető következtetést vont le. Az első az, hogy „a korábbi generációkban viszonylag stabil volt a családok felekezetek szerinti összetétele. A második: a kapott arányok egyúttal nagyon hasonlítanak a népesség egészére – akkoriban – jellemző felekezeti arányokhoz” (1994:16). Azonban Harcsa is megjegyzi, hogy „a protestánsok körében a felekezeti tisztaság családok hányada jóval erőteljesebben csökken, mint a római katolikusok körében” (1994:17).

A Szegedi Tudományegyetem Vallástudományi Tanszéke által 2002 és 2004 közt folytatott szisztematikus kutatásának második fázisában több kisebb egyház tagjai közt folytatott kérdőíves lekérdésezést, melyben többek közt rákérdeztek a válaszoló gyermekkori vallási hovatartozására, és érdeklődtek a szülei vallási kötődése iránt is. Az így nyert adatokból ebben a tanulmányban a következő kérdésekre kerestük a választ:

- a) A vizsgált kisebb egyházak tagsága valóban elsőgenerációs, vagy már szüleik is az adott egyház tagjai voltak?
- b) Ha elsőgenerációsok, akkor egyrészt igazolhatjuk-e, másrészt pedig pontosíthatjuk-e Mangelója megállapítását, miszerint a megtérés vagy áttérés az életciklus korai szakaszában történt.
- c) Ha más egyházakból tértek át, mely egyházakból jöttek el leginkább?
- d) Vannak-e a tagok közt jelentősebb arányban olyanok, akik korábban semmilyen egyháznak sem voltak tagjai?

⁸ Az első fázisban a kisebb egyházak vezetőivel folytattak egy igen részletes félstruktúrált interjút. A harmadik fázisban pedig az interjúk során begyűjtött hitelevéket elemezték.

- e) A szemlézett magyar tanulmányok eredményeihez hasonlóan tapasztalható-e a katolikusok erősebb megtartó ereje?
- f) Selengut megállapítása, a zsidók felülreprezentáltsága az új vallási mozgalmakban érvényes-e a magyar viszonyok közt?

Vizsgálatunk és mintáink bemutatása

Jelen tanulmányban felhasznált adatainkat a fentebb már említett kutatás keretében, a Kultúra és Vallás kérdőívünkkel gyűjtöttük 2003 első felében. Célunk az volt, hogy az országos reprezentatív vizsgálatokkal szinte elérhetetlen kisegyházak híveit vizsgáljuk, róluk kaphassunk megbízható statisztikai információkat. Kérdőívünket a vizsgált téma személyes jellege miatt önkitöltős formában készítettük el, és vagy kérdezőbiztos, vagy postai levél formájában juttattuk el a mintába került személyeknek. Jelen tanulmányban 3 közösség, a Jehova Tanúi hívek, a buddhisták és a szcientológus közösség tagjairól kapott adatokat vizsgáljuk. A mintavétel mindhárom közösség esetében eltérő volt. A Jehova Tanúi esetében – a minta kiválasztásában a közösség képviselőinek segítségével – postai lekérdezést folytattunk, és a visszaérkezett kérdőívek száma ehhez képest igen magas volt, 470. A buddhista felfogást vallókat a Tan Kapuja Buddhista Főiskolán keresztül értük el, közülük 249 megkérdezett válaszolt kérdőívünkre, míg a szcientológia részéről 171 fő. A mintavételben tapasztalható eltérések ellenére mindhárom csoport körében a lekérdezés eredményei jó képet adnak a közösségek egészéről, és a kapott adataink eddig – magyar viszonylatban – egyediek.

A csoportok demográfiai jellemzői, összehasonlításuk

Nemek szerinti megoszlás

%	Férfi	Nő	N
Jehova Tanúi	46,9	53,1	467
Buddhista	35,1	64,9	245
Szcientológia	42,9	57,1	169

1. táblázat

A vizsgált csoportokban minden esetben felülreprezentáltak a nők. A Jehova Tanúi esetében az arány nagyjából megfelel az osztársadalmi aránynak, ellenben a buddhisták és szcientológusok körében a nők jelentősen

nagyobb arányban jelennek meg. A tendencia, hogy az egyházaknak több női hívük van, mint férfi, nemcsak ezeknél a vallási csoportoknál, hanem például a katolikus egyháznál is megfigyelhető. A római és görög katolikus hívek csoportjában a 2001-es népszámlálás szerint a nők aránya 53,8%, a férfiaké 46,1%. (KSH 2001)

Kormegoszlás

	Kormegoszlás (%)						N
	18–24 év	25–29 év	30–39 év	40–49 év	50–59 év	60 és afelett	
Szcientológia	10,12	18,45	47,62	16,67	5,36	1,79	168
Jehova Tanúi	11,18	8,17	30,11	20,86	13,33	16,34	465
Buddhista	4,45	17,00	29,96	19,03	17,81	11,74	247

2. táblázat

A vizsgált közösségek kor szerinti megoszlása meglehetősen érdekes képet mutat. A mintánkban szereplő válaszadóinkat korcsoportokba osztottuk, mégpedig az alábbi rendszerben: 18–24 év közöttiek, 25–29 év közöttiek, 30–39 év közöttiek, 40–49 év közöttiek, 50–59 év közöttiek és a 60 év felettek csoportjába.

A szcientológusok esetében kitűnik, hogy a hívek relatív többsége (47%) a 30–39 éves korosztályhoz tartozik. Ugyancsak ennek a vallási csoportnak a hívei között találjuk arányában a legtöbb fiatalot, a 18–29 éves korosztályba összesen a hívek 28%-a tartozik. A másik két vizsgált csoporttal összehasonlítva elmondhatjuk, hogy a szcientológus közösség tagjai a legfiatalabbak. Az idősebbeket tekintve a 40–49 évesek aránya 16%, míg az 50 éves és idősebb megkérdezettek ezen közösség esetében csupán 7%-ot tesznek ki az összes válaszadó közül.

A Jehova Tanúi egyház esetében a fiatalok aránya 19 százalék (18–29 évesek), ami már lényegesen alacsonyabb, mint a szcientológusok 28%-os aránya, a 30–39 évesek aránya is jelentősen alacsonyabb, csupán 30 százalék. A 40–49 éves korosztály már jelentősebb arányban képviselteti magát (20%), azonban lényeges különbség, hogy a kormegoszlás az idősek felé húz, az 50–59 éves hívek aránya 13 százalék, a 60 éves és afeletti korú idősök aránya 16 százalék.

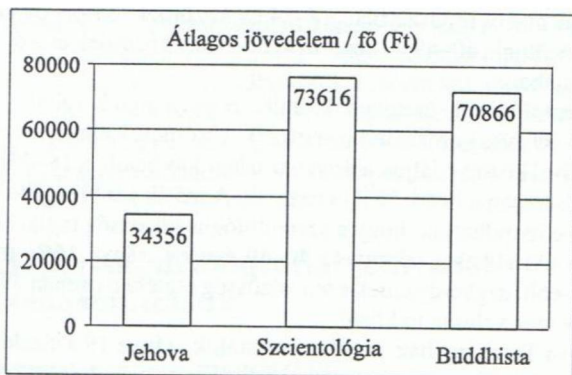
A buddhista közösség esetében szembejövő, hogy míg az előző két csoport esetében a legfiatalabbak (18–24 éves) aránya 10 százalék körül mozog, a buddhisták esetében ez 4 és 5 százalék között található. A 25–29 éves korosztály esetében az arány 17 százalék, itt jelentős fiatal csoport található,

míg relatív többségben ezen csoporton belül is a 30–39 évesek vannak, a maguk 30%-ával. A 40–49 évesek aránya 19 százalék, míg az 50–59 éveseké 17 százalék. A legidősebbek 11%-ot képviselnek a buddhista megkérdezettek között.

Gyermekek száma

Kitűnik, hogy átlagosan a legtöbb gyermeke a tanúknak van (1,6), utánuk a buddhisták következnek (0,98) és legvégül a szcientológusok (0,67). A korfa alapján erre igazolást találunk, hiszen megfigyelhetjük, hogy a Jehova Tanúi hívek korfája jelentősen idősebb, mint a szcientológusoké, és valamivel idősebb, mint a buddhistáké. Azonban a tapasztalt eltérések olyan jelentősek, hogy azokat nem lehet csupán az életkori különbségekkel magyarázni. Elmondhatjuk, hogy a tanú megkérdezettek 1,6-es átlagos gyermekszáma magasabb, mint az országos arány.

Átlagos jövedelem

1. ábra

Az átlagos jövedelem estében jelentős eltérés tapasztalható a vallási közösségek hívei között. A szcientológusok és buddhisták 70 ezer forint körüli átlagos jövedelme több mint duplája a tanúk 34 ezer forintos átlagos jövedelmének. Erre a jelentős különbségre a megkérdezettek munkaerőpiaci aktivitása szolgáltat egyféle magyarázati lehetőséget. Az állásban lévők aránya a Jehova Tanúi hívek esetében a legalacsonyabb, és az inaktívak aránya a legmagasabb. Valamint elmondható még, hogy a tanúk átlagos iskolai vég-

zettsége is jelentősen alacsonyabb, mint a másik két vizsgált csoporté. Ezek a dolgok adhatnak némi magyarázatot a jelentős különbségre.

Munkaerőpiaci aktivitás

	Munkaerőpiaci aktivitás (%)		
	Jehova Tanúi	Szcientológia	Buddhisták
Tanuló	6,8	4,1	14,9
Munkanélküli	6,8	0,7	1,9
Nyugdíjas	26,2	0,7	12,6
Egyéb inaktív	12,6	0,7	5,6
Állásban van	47,7	93,2	65,1
N	414	142	211

3. táblázat

A fenti adatokból igazolódni látszik az, amit a jövedelmi viszonyoknál a tanú megkérdezettekéről írtunk. Csupán 47%-uk van állásban, 26%-uk pedig nyugdíjas. Ebből következik, hogy a fennmaradó 26% a munkaerőpiacon inaktív, valószínűleg nem jut rendszeres jövedelemhez, vagy ha mégis, az vélelmezhetően alacsony. Szintén meg kell említeni, hogy a tanú hívek idősebbek és aluliskolázottabbak, mint a másik két csoport tagjai, ami feltehetően rontja a munkaerőpiaci integrálódási esélyeiket.

A szcientológusok esetében 93% van állásban, 4% tanuló, és 2% inaktív. A buddhistáknál 65% van állásban, 12 % nyugdíjas, 15% tanuló, és 7% inaktív. Ezek az adatok összevetve magyarázatot nyújtanak a szcientológusok magasabb átlagos jövedelmére.

Férfiak aktivitása (%)	Tanuló	Munkanélküli	Nyugdíjas	Egyéb inaktív	Állásban van	N
Szcientológia	5,26	–	–	–	94,74	76
Jehova	8,56	4,81	22,46	2,14	62,03	187
Buddhista	24,00	2,67	8,00	–	65,33	75

4. táblázat

Nők aktivitása (%)	Tanuló	Munkanélküli	Nyugdíjas	Egyéb inaktív	Állásban van	N
Szcientológia	2,99	1,49	1,49	1,49	92,54	67
Jehova	5,29	8,37	29,07	21,15	36,12	227

Buddhista	9,56	1,47	15,44	8,82	64,71	136
-----------	------	------	-------	------	-------	-----

5. táblázat

A munkaerőpiaci aktivitás nemek szerinti bontásban történő vizsgálatából kitűnik, hogy a nők a szcientológusok és a buddhisták esetében hasonló arányban vannak állásban, mint a férfiak. Jelentős különbség mutatkozik azonban a tanúk esetében, náluk a férfiak 62%-a van állásban, míg a nőknek csupán 36%-a. Feltehetően a Jehova Tanúi egyházhoz tartozó nők alacsonyabb arányú aktivitásának oka összefüggésben van a magasabb átlagos gyermekszámmal, a családfenntartói feladatok elvégzésével.

Családi állapot

%	Nőtlen	Házias	Elvált	Özvegy	N
Jehova	18,03	69,31	6,44	6,22	466
Szcientológia	42,35	34,12	22,35	1,18	170
Buddhista	38,84	37,60	20,25	3,31	242

6. táblázat

Adatainkból kitűnik, hogy a megkérdezettek közül a tanúk esetében a legmagasabb a házások arány (69%), ez magyarázatot adhat a náluk szereplő magasabb átlagos gyermekszámra, illetve alacsonyabb női aktivitásra. Ezzel párhuzamosan a nőtlenek száma ezen csoport esetében a legalacsonyabb, csupán 18 százalék. A szcientológusok és a buddhisták hasonlóságot mutatnak ebben a tekintetben is, a házások aránya 34, illetve 37 százalék. A nőtleneké 42, illetve 38 százalék. Láthatjuk, hogy a buddhisták valamivel megállapodottabbak, mint a szcientológusok, ám az elváltak aránya ezekben a közösségekben elég magas, 20% körüli. A tanúknál az elváltak aránya csupán 6%.

Iskolai végzettség

(%)	8 általánosnál kevesebb	8 általános	Szakképzés-képző	Középiskolai érettségi	Felsőfokú	N
Jehova Tanúi	3,66	19,40	37,72	32,11	7,11	464
Szcientológia	1,17	4,68	15,20	53,80	25,15	171
Buddhista	0,41	1,63	5,31	44,49	48,16	245

7. táblázat

Iskolai végzettség tekintetében is jelentős különbségek mutatkoznak a megkérdezettek között: míg a Jehova Tanúi esetében a felsőfokú végzettségűek aránya csupán 7 százalék, a szcientológusoknál ez már 25, a buddhistáknál pedig 48 százalék. Ebből kitűnik, hogy a szcientológusok jelentősen megelőzik, míg a buddhisták többszörösen meghaladják az országos arányt a felsőfokú végzettségű hívők arányában, ezért ezeknek a közösségeknek a tekintetében egyfajta tudáselitről beszélhetünk. A szakképzés-képzőt végzetek aránya a tanúk esetében a legmagasabb (37%), a szcientológusoknál 15 százalék, a buddhistáknál 5 százalék. A 8 általánost végzetek aránya szintén a tanúknál a legmagasabb, 19 százalék, míg a szcientológusok és a buddhisták esetében ez az arány 5 százalék alatt van. Középfokú érettségi arányaiban legtöbben a szcientológusoknál rendelkeznek (53%), míg a tanúk közül 32 százalék, a buddhisták közül 44 százalék bír ezzel a végzettséggel. A fentiek alapján elmondható, hogy az iskolázottság tekintetében a legjobb helyzetben a buddhisták vannak, jó helyzetben vannak a szcientológusok, viszont hátrányos helyzetben vannak a tanúk, náluk egyféle aluliskolázottság tapasztalható.

Első település, ahol élt (származás)

%	Falu	Város	Budapest	N
Jehova Tanúi	5,69	43,76	50,55	457
Szcientológia	34,16	45,96	19,88	161
Buddhista	31,49	48,51	20,00	235

8. táblázat

A megkérdezettek között mindhárom csoport esetében megtalálható egy stabil városi háttérű réteg, az eltérések elsősorban a budapesti és a falusi származás esetében mutatkoznak. A tanúk egyértelműen mondhatóak városi háttérűeknek, hiszen csupán 5 százalékuk származik faluból. A szcientoló-

gusok és a buddhisták esetében az arány a falusi származás esetében is hasonló, 30% körüli, míg a budapesti származás 20% körüli.

Vallásváltás statisztikai mutatói

Vallásba lépés ideje

Vallásba lépés ideje (%)	1940–47	1948–56	1957–72	1973–88	1989–	N
Szcientológia	0,00	0,61	0,61	0,61	98,16	163
Jehova Tanúi	0,64	2,79	10,73	16,52	69,31	466
Buddhista	4,24	10,91	14,55	10,91	59,39	165

9. táblázat

Vizsgálatunkban alanyainkat megkérdeztük, mikor léptek be abba a vallásba, amit jelenleg is gyakorolnak. A fenti táblázat és diagram tartalmazza a vonatkozó adatokat. A szcientológusok esetében a nagy többség (98%) a rendszerváltozás után lépett az egyházba, a Jehova Tanúi esetében 69% és a buddhisták esetében 59%. A „puha Kádár korszakban” (1973–88) a Jehova Tanúi jelenlegi hívei közül 16% lépett be, a buddhisták esetében 10%. 1957–72-ig a jelenlegi tanúk 10, a buddhisták 14%-a lépett be. 1948–56-ig a buddhisták 10%-a, a tanúk 2%-a lépett felekezetébe. 1940–47-ig a buddhisták 4%-a csatlakozott csoportjához.

A fentiek alapján elmondható, hogy a szcientológia hívei jelentős részét a rendszerváltozás után toborozta, a tanúk híveik 30 százalékát szerezték a fenti esemény előtt, míg a buddhisták 40%-át.

Szülők vallása és megkérdezettek jelenlegi vallása kereszt tábla (azonos vallású szülők esetében)

%	Katolikus	Evangélikus	Református	Nem egyháztag	N
Jehova	67,19	3,47	28,71	–	317
Szcientológia	89,16	1,20	8,43	1,20	82
Buddhista	77,62	4,20	14,69	1,40	143

10. táblázat

Ebben a részben a megkérdezettek szüleinek vallását vizsgáljuk, azokban az esetekben, amikor az megegyezik. Az adatokat csak akkor közöljük, ha azok elérik legalább a fél százalékot, amely azonban esetünkben már vésszesen alacsony esetszámot jelent. Láthatjuk, hogy a Jehova Tanúi esetében

az azonos vallású szülők közül a legtöbben katolikus (67%) és református (28%) vallásúak. Ebből arra következtethetünk, hogy ez a vallási csoport híveinek jelentős részét olyan családokból szerezte, melyekben a szülők a történelmi egyházakhoz tartoztak.

A tendencia kissé változik a szociológusok esetében, ahol elmondható, hogy a hívek jelentős része katolikus háttérű családokból került ki (89%), és csupán jelentősen kisebb részük (8%) származik református családokból.

A buddhisták esetében a családi háttér adataira vonatkozó tendencia valahol a két előbbi csoport között helyezkedik el. Láthatjuk, hogy az azonos vallású szülők buddhistává vált gyermekei közül 77 százalék származik katolikus családokból és 14 százalék református családokból.

A fenti adatok alapján megállapítható, hogy az általunk vizsgált vallási közösségek híveiket elsősorban a nagy történelmi egyházakhoz tartozó családi háttérből vonzották el.

Apa / Anya vallása

Apa (%)	Katolikus	Baptista	Evangélikus	Jehova Tanúi	Református	Unitárius	Zsidó	Egyikhez sem	N
Buddhista	63,04	0,43	5,65	–	22,17	0,87	0,43	3,04	230
Jehova	60,14	–	3,38	0,45	31,31	–	–	2,92	444
Szociológia	73,55	–	5,81	–	16,13	–	0,65	3,23	155

11. táblázat

Anyanya (%)	Katolikus	Baptista	Evangélikus	Jehova Tanúi	Református	Unitárius	Zsidó	Egyikhez sem	N
Buddhista	69,04	0,42	5,86	–	20,50	0,42	0,42	1,26	239
Jehova	57,46	0,44	4,39	1,32	31,36	–	0,22	2,63	456
Szociológia	72,03	–	2,80	–	19,58	–	1,40	4,20	143

12. táblázat

A fenti táblák a szülők vallását tartalmazzák, ebben az esetben nem egyéni formában, hanem apa és anya szerinti bontásban. Fenti megállapításainkhoz képest elmondható, hogy ha a szülők vallását külön vizsgáljuk, azaz nem csak az azonos vallású szülők családjaiból kikerült megkérdezetteket vesszük, az adatok más képet mutatnak. Az apák 63%-a katolikus és 22%-a református vallású a buddhista felfogást követők szülei közül, az anyák 69%-a katolikus és 20%-a református. A Jehova Tanúi esetében az apák

60%-a katolikus, 31%-a református, az anyák 57%-a katolikus és 31%-a református. Ezek néhány százalékos eltérést mutatnak az azonos vallású családokból kikerültekhez képest, és bekerült a képbe az Evangélikus Egyház, és a Konstantinápolyi Keresztény Egyház is, a fő tendenciák azonban változatlanok.

A Szciantológia tagok szülei esetében az apák 73%-a katolikus, 16%-a református, 5%-a evangélikus gyökerű, az anyák 72%-a katolikus, 19%-a református, 2%-a evangélikus. Ez jelentős eltérést mutat az azonos vallású családokból kikerült megkérdezettekhez képest, jobban árnyalja a kapott képet.

Gyermekkori / jelenlegi vallása

Gyermekkori / jelenlegi vallás (%)	Katolikus	Református	Evangélikus	Egyikhez sem	Jehova Tanúi	Baptista	N
Szciantológia	63,92	17,09	3,80	14,56	–	–	158
Jehova Tanúi	52,33	23,28	2,66	18,18	2,00	0,22	451

13. táblázat

A megkérdezettek gyermekkori és jelenlegi vallása alapján a fenti adatok mutatják a főbb tendenciákat. Elmondhatjuk, hogy a szciantológusok első-sorban katolikus (63%) vallásból tértek át, a Jehova Tanúi szintén (52%). A megkérdezett szciantológusok közül 17 százalék, a tanúk közül 23 százalék volt református hívő gyermekkorában. Jelentős arányban szerepelnek még azok, akik azt vallották, hogy gyermekkorukban egyetlen egyházhoz vagy felekezethez sem tartoztak, a szciantológusoknál 14 százalék, a Jehova Tanúinál 18 százalék. A buddhista megkérdezettek esetében ezt a statisztikai kimutatást nem készítettük el, mivel közülük sokan nem vallják magukat buddhista vallásúnak.

Belépési életkor

	Átlagos életkor	N
Szciantológia	26,97	160
Jehova Tanúi	26,50	458

14. táblázat

%	Szciantológia	Jehova Tanúi
0–35 éves korig	82,5	81,2
36–55 éves korig	16,9	16,6

55 éves kor felett	0,6	2,2
N	160	458

15. táblázat

A fenti táblázatokból kitűnik, hogy a vizsgált csoportok hívei közül a szcientológusok átlagosan 27 éves korukban, a Jehova Tanúi pedig 26,5 évesen léptek egyházukba. A korcsoporti bontásból kiderül, hogy 35 éves koráig a Jehova Tanúi jelenlegi hívei közül 81% lépett egyházába, a szcientológusok közül 82,5 százalék. Ez nagyban alátámasztja Mangeloja hipotézisét, miszerint a vallásváltás az életciklus korai szakaszában történik. 36–55 éves korukban a Jehova Tanúi megkérdezettek 16,6%-a, a szcientológusok 16,9%-a lépett be, míg ennél idősebb korban már nagyon kevesen csatlakoztak a megkérdezettek közül ezekhez a közösségekhez.

Értékelés

Azt mondhatjuk, hogy mindhárom vizsgált közösség viszonylag újkeletű Magyarországon, a tagjaik az első generáció tagjai, csak néhány esetben fordult elő, hogy egy megkérdezettnek a szülei is ugyanannak az új vallási közösségnek a tagjai. A Jehova Tanúi tagjainak csupán 2%-a volt eredetileg is tanúnak keresztelve. Ennélfogva Mangeloja hipotézise igazoltnak tűnik a magyar viszonyokra nézve.

A vizsgált közösségek tagjai változó vallási háttérrel rendelkeznek, a többség a Római Katolikus Egyháztól és a protestáns egyháztól tért át, de egy jelentős réteg vallotta azt magáról, hogy új közösségébe történő betérése előtt nem volt vallásos. A buddhistákat kihagytuk a vallási háttér elemzésből. Ennek fő oka, hogy eredményeink alapján a buddhizmus számukra nem vallás, hanem főként életforma.

Adataink alapján azt is igazoltnak tekintjük, hogy bár abszolút számban nem, de arányában lényegesen több protestáns váltott vallást, mint katolikus. E jelenség alapján felfedezni vélelmezzük a katolikus egyház magasabb erejét a híveinek a megtartására. A vizsgált új vallási közösségek tagságának körében eredetileg zsidó vallásúakat nem találtunk, ezért feltételezzük, hogy Selengut elmélete nem érvényes a magyar viszonyokra.

Irodalom

- Anthony, Dick and Robbins, Thomas 2004 (preliminary draft) „Conversion and 'Brainwashing' in New Religious Movements” final version in Lewis, James R. (ed.) *The Oxford Handbook of New Religious Movements*. New York: Oxford University Press
- Barker, Eileen 1995 *New Religious Movements. A Practical Introduction*. 5th impression with amendments. London: HMSO
- 1999 „New Religious Movements: their incidence and significance” Pp. 15–31 in Wilson, B. – Cresswell, J. (eds.) *New Religious Movements. Challenge and Response*. London and New York: Routledge in association with the Institute of Oriental Philosophy European Centre
- Davidson, James D. and Ralph E. Pyle et al. 1995 *Persistence and Change in the Protestant Establishment, 1930–1992*. *Social Forces*, Vol. 74, No. 1 (Sep., 1995), pp. 157–175
- Filius, Rens J. 1992 „Types of Adolescent Religious Conversion and Perception of Family Functioning.” Ph.D. Thesis, Rosemead School of Psychology, Biola University, La Mirada
- Frincke, Andreas 2001 „Exklusive Wege zum Heil – die christlichen Sondergemeinschaften und sog. Sekten” in Hempelmann (2001) 499–594.
- Goswami, Mukunda 1995 „NRM is Four-letter Word: The Language of Oppression” *ISKCON Communications Journal*, 3, 2 (December): 73–75
- Harcza, István 1994 *A felekezeti viszonyok és a vallásgyakorlás néhány jellemzője*. Társadalomstatistikai füzetek 5. Budapest: KSH
- Hempelmann, Richard (2001) „Panorama der neuen Religiösität” Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus
- Hoge, Dean R. – Benton, Johnson – Luidens, Donald A. 1995 „Types of Denominational Switching among Protestant Young Adults” *Journal for the Scientific Study of Religion*. 34: 253–258
- Introvigne, Massimo 1995 „L'évolution du 'mouvement contre les sectes' chrétien 1978–1993” *Social Compass* 42, 2:237–247.
- KSH 1993 *Vallási élet Magyarországon 1992-ben. (Előzetes adatok)* Budapest
- KSH 2001 *Népszámlálási adatok 2001*. Internet: <http://www.nepszamlalas.hu>
- Mangelaja, Esa 2003 „Application of Economic Concepts on Religious Behavior” *Working Paper Series* no 265. School of Business and Economics, University of Jyväskylä
- McMahan, Carol G. 1996 „Denominational Loyalty: Explaining Denominational Commitment Within American Protestantism” *Premise*, a monthly electronic journal. 3,6 (July 30)
- Roosen, David A. 1980 „Church Dropouts: Changing Patterns of Disengagement and Re-Entry” Pp. 427–450. in *Religious Research* suppl.

- Schwartz, Hillel 1974 „Adolescence and Revivals in Ante-Bellum Boston”
Journal of Religious History, 8: 144–158.
- Selengut, Charles 1988 „American Jewish Converts to New Religious Movements”
Jewish Journal of Sociology 30, 2:95–109.
- Sherkat, Darren E. and Wilson, John 1995 „Preferences, Constraints, and Choices in Religious Markets: An Examination of Religious Switching and Apostasy.”
Social Forces 73: 993–1026.
- Török, Péter 2000 „A magyarországi bejegyzett kisegyházak tagságának alakulása 1990 és 1997 között.”
Távlatok 48 (Július): 290–300.
- Wilson, John and Sandomirsky, Sharon 1991 „Religious Affiliation and the Family”
Sociological Forum 6: 289–309.
- Zinser, Hartmut 1997 „Der Markt der Religionen” München: Fink